

**Pécsi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Nyelvtudományi Doktori Iskola
Alkalmazott Nyelvészeti Doktori Program**

Takács Izabella

78 NAP

A médiapropaganda nyelve az 1999-es évek NATO-bombázásai idején a *Magyar Szó* című napilap címlapjain

Doktori (PhD) értekezés tézisei

**Témavezető: Dr. Gúti Erika habilitált egyetemi docens
Konzulens: Dr. Háhn Judit PhD egyetemi adjunktus**

Pécs

2020

1. A témaválasztás aktualitása, értékelése

Az értekezés a médiapropaganda nyelvével foglalkozik az 1999-es években a NATO-bombázások idején. A témaválasztást elsősorban Klemperer: *A harmadik birodalom nyelve* (1984) című könyve indukálta, mert olvasása közben ismertem fel olyan nyelvi, manipulatív stratégiákat, melynek részese voltam a miloševići-rezsim alatt Szerbiában az 1990-es évek során. A kilencvenes években a volt Jugoszlávia tagállamai között zajló háborúkat Slobodan Milošević azzal magyarázta, hogy ő csupán az ország (Szerbia) területi integritását igyekezett megvédeni. Tette ezt a nacionalizmus eszméit hirdetve. A NATO-bombázások Szerbia területén a miloševići polgárháborút szándékoztak megállítani erőszakos úton. Az Ellenállás nevezetű polgári szerveződés valójában azzal a céllal lépett a politikai színtérre, hogy Milošević leváltásával véget vessen az értelmetlen háborúnak a köztársaságok között, valamint a NATO, beavatkozásával (bombázással) se veszélyeztesse a polgárok életét. Értekezésemben ezt a hármas ideológiát igyekeztem megközelíteni kisebbségi nézőpontból.

Kutatómunkám közben megismertem Renaud de La Brosse 2003-ban írt jelentését, melyet a Nemzetközi Bűnügyi Törvényszék régi Jugoszlávia bűnügyeivel foglalkozó bizottságának felkérésére írt. A szöveg szerb és angol nyelven található a világhálón, melyben de La Brosse a klempereri szempontok alapján szerkesztette meg jelentését, pontról pontra, példakkal igazolva a médiapropaganda meglétét a szerb médiában. Mivel az említett jelentés csak a szerb médiában elhangzottakkal foglalkozott, méginkább megerősített abban, hogy ez az értekezés megíródjon, hogy kisebbségi perspektívából is megmutassam a médiapropaganda meglétét és működését Szerbiában.

A vajdasági magyar nyelvészeket nem foglalkoztatta ez a téma, ezért fontosnak tartottam (tartom), hogy írjak a közelmúlt eseményeiről, és ismertessem a nyelvi manipuláció működését a szerbiai háborúk idején. Az anyaggyűjtés során egyértelművé vált, hogy magyar nyelven nem született a közelmúlt eseményeiről, a miloševići nyelvi manipulációról elemzés sem a Vajdaságban, sem az anyaországban.

Ahhoz, hogy objektíven tudjak írni és gondolkodni egy megélt eseményről, fel kellett tárnai a korszak történelmi, politikai hátterét, valamint megismerni az időszak jogrendszerének működését, és azt, hogy a hatalom miként szabályozta a

média működését. Mivel ezek a jogszabályok csak szerb nyelven jelentek meg, ezért a jogszabályokat lefordítottam magyar nyelvre. A jogi dokumentumoknak csupán az adott időszakra vonatkozó részei kerültek az értekezésbe.

A szerb anyanyelvű nyelvészek közül Goati (2001), Bugarski (2002a, 2002b) és Popović (2010) beszél nyíltan a nyelvi manipulációról az általam is tárgyalt periódusra vonatkozólag. Mindhárom nyelvész esszészerűen ír a szerb sajtóban megjelenő gyűlöletbeszédéről, nyelvi manipulációról, ami ismételten megerősített elhatározásomban, hogy feltárjam a manipulatív beszéd magyar nyelvi beszélőkre gyakorolt hatását az 1990-es években.

A történelmi háttér ismertetésénél is objektivitásra törekedtem, ezért igyekeztem tényeket közölni, és nem véleményt formálni a háborúról. Ezért a Jugoszlávia széthullását megelőző történelmi tényeket írtam le, valamint felvázoltam Milošević hatalmi ideológiáját, politikai törekvéseit. Ismertettem a délszláv háborúk eseményeinek kronológiai sorrendjét, valamint azt is, hogy milyen indokkal avatkozott be a NATO a délszláv háborúba. Mind a délszláv háborúk, mind a NATO közbenjárása esetében a külpolitikai reflexiókra támaszkodtam elsősorban. Mészáros Zoltán, szabadkai történész szerint a közelmúlt eseményeiről még a szláv történészek nem tudnak pártatlanul írni (hiszen a háborúban minden fél a saját történelmi, politikai nézőpontját tartja helyesnek), ezért érdemes távolabbi perspektívából is ismertetni a történelmi korszakot. Ezért törekedtem minél több szerzőtől idézni (Chinkin 1999, Ranta 1999, Gulyás 2007, Chomsky 2007, Popović 2010 etc.) a történelmi, politikai háttér ismertetése során.

Miután körvonalazódott előttem a kilencvenes évek jogi és történelmi háttere, kijelöltem azt a konkrét időintervallumot is, amelyben vizsgálni tudom a nyelvi manipulációt. Természetesen az időszak kijelölése körültekintést igényelt, hiszen az elhúzódó háború rányomta bélyegét a 1990-es évek közhangulatára. Azonban engem konkrétan a vajdasági magyarságot érintő propaganda/manipuláció érdekelt. Ezért esett választásom a NATO-bombázások idejére, mert ez területileg is érintette a Vajdaságban élőket (míg a háború a vajdasági településeket területileg nem érintette), másrészt a miloševići propaganda ekkor vált szélsőséggé, elfogadhatatlanná.

Ahhoz, hogy nyelvészeti kutatást tudjak végezni, egyértelműen a *Magyar Szó* című napilapra esett a választásom, mivel egyetlen vajdasági napilapként végig

tudtam követni az általam kijelölt napok eseményeit. A NATO 1999. március 24-én kezdte meg Szerbia bombázását, ami 78 napig tartott. Értekezésem a szerbiai háborúk ezen 78 napos időszakára vonatkozik, ahol kiélezetté vált a „külső ellenség” jelenléte, ami indukálta a hatalmi propagandagépezet működésbe lépését. Ekkor a polgári tömörülésként létrejött ellenzéki csoport mozgalommá nővi ki magát, ezt a nevet is viselve: Ellenállás-mozgalom.

Az értekezés fő tárgyaként pedig a *Magyar Szó* című egyetlen vajdasági napilap címlapcímeit jelöltem ki a NATO-bombázások ideje alatt: 1999. március 24-től 1999. június 10-ig. Azért esett a választásom a *Magyar Szóra*, mert nyelvészeti kutatást nem tudtam volna hitelesen végezni szerb napilap fordításával, más magyar nyelvű napilap pedig nincs Vajdaságban.

A történelem aspektusából az 1999-es események közelmúltnak számítanak, melynek politikai- és társadalmi utórezgései napjainkig rányomták bélyegét a volt Jugoszlávia tagállamaira. A sajtó helyzete ma is bizonytalan és változó, míg a sajtószabadság nap mint nap falakba ütközik, és a nacionalizmus a politika színterein verbálisan is megmutatkozik. A *Magyar Szó* c. egyetlen vajdasági napilap körüli viták az elmúlt években is a jelenkori politika nyomására történtek – legalább is ez az ellenzéki politikum és a közvélemény állásfoglalása. Napjainkig vitatott a megítélése az október 5-ei eseményeknek is¹: forradalom, puccs, rezsim- vagy hatalomváltás történt-e valójában.

2. Az értekezés kutatási kérdései

Az elméleti vizsgálatok eredményeként a következő kutatási kérdések rajzolódtak ki:

- Létezett-e hírzárlat a vizsgált időszakban Szerbia területén, ami érintette a magyar anyanyelvű lakosságot is?

A forrásként használt *Magyar Szó* című napilap cikkeire támaszkodva tényszerűen megkerestem azokat a híreket, amelyek segítségével, pontos adatokkal igazolhatom, hogy mikor és milyen hírforrások kerültek hírzárlat alá, és milyen politikai döntések eredményei alapján. Módszerként a tartalomelemzést használtam.

---

¹ 2000. október 5-én, a 12 éve hatalmon lévő Slobodan Milošević diktatúrája az ellenzéki tüntetések következményeként, lemondásával véget ér.

- A propaganda hatására változnak-e a *Magyar Szó* című napilap címlapcímei a háború alatti és a háború utáni időszakban?

A *Magyar Szó* címeit a meglévő címtipológiák (Pléh–Terestyéni 1980, Simon 1998, Szikszai 2006, Bańcerowski 2009, Nádai 2013) alapján csoportosítom, hogy láthatóvá váljék, mi a jellemző sajátosságuk, mely típusok a leggyakoribbak. Ehhez az értelmezéshez a *kritikai diskurzuselemzés (Critical Discourse Analysis – CDA)* módszereit használtam.

- Milyen nyelvi eszközök álltak a stílushatás és stilisztikai hatásszándék szolgálatában?

A fejezetben a háború diskurzusait mutatom be (Sapir 1971, Dieckmann 2000b, Edelman 2004); feltárva azt, hogy vajon a *Magyar Szó* címlapcímeiben megjelenik-e a valóság elferdítése, az expresszivitás; megjelennek-e a háborús metaforák és metonímiák. Módszerként a kritikai diskurzuselemzést vettem alapul, hangsúlyozva az intertextualitás fontosságát is, tehát a szövegre nem önmagában tekintek, hanem mint olyan egységre, amelyek utalásokkal, tematikus kapcsolatokkal más tartalmakhoz kapcsolódnak.

A nyelvi jelenségek közül a toponímák (Tóth 2011) kvantitatív vizsgálatát végzem el; ezek gyakori megjelenése a címekben közelebb hozza a történelmi eseményeket az olvasóhoz.

- Tartalmaz-e sajátos jellemzőket a címek írásjelhasználata a háború időszakában?

A fejezetben a címek írásjelhasználatát (Keszler 1985, 2004, 2006; Laczkó–Mártonfi 2004, Szikszainé 2006 szerint) hasonlítom össze a háború előtt és után megjelent *Magyar Szó* címlapcímeiben. Arra keresem a választ, hogy az írásjelek használata meghatározó-e a sajtócímekben háború idején, van-e sajátos jellemzője a tipográfiának a háborús propagandában?

- Háború idején a propaganda eszközüvé válnak-e a vizuális eszközök?

A *képi kommunikáció* című részben azokat a vizuális eszközöket ismertetem, amelyek a *Magyar Szó* című napilap címlapján szerepeltek a vizsgált 78 nap alatt. Kontroll-csoportként a háború időszakát követő 78 címlapfotót vettem alapul. Feltételezésem szerint a háború idején megjelentetett röplapok nyelvhasználatában kimutathatóak a propaganda nyelvének ismérvei. A röplapok a kor specifikus jellemzői. A röpcédulák esetében a tartalomelemzés bizonyult járható útnak.

3. Az értekezés felépítése, a kutatás forrásai

Értekezésem felépítésében a Bevezetés után részletesen foglalkozom a történelmi és sajtópolitikai kontextussal a vizsgált időszakban (2. fejezet) A történelmi/politikai háttér ismertetése mellett írok a médiaszabályozásról a vizsgált időszakban, valamint a kutatás gerincét képező *Magyar Szó* című napilapról. Az értekezés 3. fejezete a Hatalom, nyelv és politikai kommunikáció címet kapta, melyben a propagandával foglalkozom részletesen, és a volt Jugoszlávia nyelvi (in)toleranciájával, nyelvével és háborús politikájával. A 4. fejezet a kutatás tárgyával, céljával, konkrét kutatási kérdésekkel foglalkozik. Az 5. fejezetben mutatom be a kutatási eredményeket. Az értekezés lezárásaként a kutatás eredményeit foglaltam össze, megfogalmazva a témára vonatkozó megállapításaimat (6. fejezet). A 7. fejezet, az irodalomjegyzék kifejezetten a felhasznált irodalmat tartalmazza, nem a témára vonatkozó összes szakirodalmat.

A hatalom és nyelv viszonylatában olyan fogalmak értelmezésére törekedtem, mint a befolyásolás, meggyőzés, manipuláció, propaganda, melyek viszonyrendszerében vizsgáltam a sajtócímeket. Itt a médiapropaganda és diskurzusértelmezés különböző irányvonalait és szemléleteit ismertetem, a propagandanyelv meglétét; a téma elméleti háttérét (politikai szemantikát), valamint az elemzési lehetőségeket.

Míg a bevezetőben ismertetett jogi dokumentumok, sajtótörténeti- és történelmi összefoglalók az adott korszak értekezésre vonatkozó releváns politikai keretét rajzolják fel, addig az értekezés fő forrását a *Magyar Szó* című egyetlen vajdasági napilap **címlapcímei** alkotják a NATO-bombázások ideje alatt: 1999. március 24-től 1999. június 10-ig. Összesen 67 címlap 352 címe. Mivel a napilap koncepciója napjainkra megváltozott, ezért kontroll-csoportnak a közvetlenül ezt követő időszak címeit vizsgáltam 1999. június 11-től 1999. október 9-ig: 80 címlap 495 címét. Ez utólag helyes választásnak bizonyult, mert több olyan eredmény is született, amely hipotéziseimet megcáfolta. A nyelvhasználati sajátosságok helyenként a „helyreállítás”, a „béke” időszakában váltak nyomatékossá.

Itt tartom fontosnak megemlíteni, hogy az idézett címeknek nem a cím felett elhelyezkedő aláhúzott, kiemelt gondolatát elemeztem (ezeket csupán a könnyebb értelmezhetőség miatt hagytam a szövegben), hanem az ezt követő vezércikkcímet, vagy főoldalcímet.

A *Magyar Szó* c. napilap archívuma 2000 környékén került az Újvidéki Egyetem Magyar Tannyelvű Tanítóképző Karának könyvtárába, mikor a Kar tanársegéde voltam. Az archívumot a hallgatók segítségével rendszereztük, hogy hozzáférhető legyen a kutatók számára. Így primér forrásból dolgozhattam.

A címlapcímek mellett a címlapok meghatározó nonverbális, manipulatív eszközei a címlapfotók. Az értekezésben röviden ezt is érintem az adott időszakra vonatkozólag, hiszen a nyelvi eszközök mellett a vizualitás is jelentős stratégiai eszköz. A háború időszakában 95, míg az ezt követő periódusban 124 fotó került a *Magyar Szó* c. napilap elemzett címlapjaira.

A röplapok nyelvi- és vizuális eszközként is specifikumai az elemzett időszaknak. A röplapok nyelvi és tipográfiai jellemzőit vizsgálom, valamint a röplapokon megjelenő fotók sajátosságait. Ezekből 14-et sikerült begyűjteni (lefordítani), ezzel is világosabban feltárni a politikai nyomásgyakorlás (NATO – szerbiai központi hatalom) tömegekre hatást gyakorló nyomtatott dokumentumait.

Az elemzés során a címeket a szövegtől független mondatként elemzem. Attól függetlenül, hogy a témaegység bevezetője, és abban az esetben is, ha szövegkezdő helyzetét tekintve témakijelölő.

A dokumentumok feldolgozásának első szakaszában táblázatba került az említett periódus minden címlapcíme [1999. március 24-től 1999. június 10-ig (67 címlap; 352 cím). Kontroll-csoportnak a közvetlenül ezt követő időszak címeit vizsgáltam, vagy hasonlítottam össze 1999 június 11-től 1999 október 9-ig (80 címlap; 495 cím)] a következő adatokkal:

- 1) megjelenés dátuma, megjelenés száma;
- 2) főcím, oldalcím, keretezett cím – ezek betűmérete;
- 3) szerző/tudósító;
- 4) rendelkezik-e alcímmel;
- 5) képek – mérete, elhelyezkedése, címmel ellátott-e;
- 6) hirdetések, reklámok jelenléte a címlapokon.

Természetesen az értekezés mindezeket a tételeket nem meríti ki, az adatok számos feldolgozási lehetőséget kínálnak. Az értekezés logikus gondolatmenetéhez, és nyelvészeti elemzéséhez a munkában felállított téziseket tartottam relevánsnak a fő kutatási kérdések felvetése, valamint az általam felállított hipotézisek tükrében.

Az elemzés második szakaszában a *Magyar Szó* c. napilap címlapfotóit, és a fotók címeit elemeztem.

A harmadik szakaszban igyekeztem begyűjteni minden releváns jogi dokumentumot az elemzett korszakra vonatkozólag, ami igazolja/igazolhatja, hogy a tömegkommunikációs eszközök jogai csorbultak az elemzett időszakban, egyúttal igyekeztem ezzel a kisebbségi sajtó helyzetének jogi hátterét is feltárni.

A dokumentumelemzés negyedik szakaszában terepmunkával sikerült begyűjteni a bombázások idején megjelent röplapokat (nem teljes), melyek szervesen kapcsolódnak a munka fő irányvonalához: a propaganda eszközeinek alkalmazásához háború idején. Németh János, (jelenleg nyugalmazott) újságíró, aktívan tudósított a kilencvenes évek eseményeiről, az Ellenállás mozgalomról a Szabadkai Rádióban. A tőle kapott röplapok szorosan kapcsolódnak a propaganda tematikájához, ezért értekezésemben külön fejezetben foglalkozom a témával. A vele való beszélgetés során tudtam meg, hogy létezett egy kormány által kiadott rendelet 1999-ben, melyben pontosan előírták, hogy a NATO-t milyen jelzőkkel szabad egy kontextusban használni a sajtóban. Azonban hiteles dokumentum hiányában dolgozatomban nem tudtam ezt az információt felhasználni.²

4. A kutatás módszere

Az értekezés fő kérdése, hogy a sajtó nyelve változik-e, és amennyiben igen, miként háborúk idején. A médiapropaganda gazdag irodalmat biztosít ennek kutatásáról és vizsgálatáról (Lasswell 1949, Dieckmann 1969, Barthes 2010, Hymes 1973, Bourdieu 1985, Klemperer 1984, Kiss 1995, Parsons 1997, Koselleck 1998, 2003; Szabó 1998, 2004; Halmai 2002, Síklaki 2008 stb.). Az értekezés a meglévő kutatásokra támaszkodva, egyben új dokumentumokat feltárva, vizsgálja/bizonyítja a propaganda működését a szerbiai NATO-bombázások idején a vajdasági magyar sajtó, valamint ezt kiegészítve, a röplapok nyelvi eszközeinek vizsgálatával. Az értekezés elsősorban a sajtócímekre fókuszál (*Magyar Szó* c. napilapban).

---

² Több ilyen források nélküli gyűjtés is található a világhálón. Itt csak egyet ismertetnék: Kaliterna 2000. jan. 15. Pregled stampe: https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2000&mm=01&dd=15&nav_category=1&nav_id=3959 töltve 2017.03.12.)

Kutatásomban a médiacímek mint legkisebb metaszövegek ismertetése és lehetséges tipológiája mellett, kísérletet teszek a politikai szavak értékelésére, ahol a szinonim megkülönböztetések, valamint az eufemizmusok és diszfemizmusok ismertetésére kerül sor. A metaforákra és metonímiákra is találhatóak az értekezésben példák. A szintaktikai szempontú csoportosítás mellett az írásjelek használatát is a politikai beszédmódok között értelmezem, kísérletet téve a két vizsgált periódus közötti esetleges eltérések megfigyelésére. Az értekezés utolsó harmadában a nem várt nyelvi jelenségek ismertetésére is sor kerül (toponimák, ismétlés, számnevek gyakorisága, rövidítések). A Képi kommunikáció megnevezésű részben a vizuális jelenségekkel foglalkozom (címlapfotók, röpcédulák).

Az értekezés vizsgálati módszere kvantitatív és kvalitatív tartalomelemzés, dokumentumelemzés. A tartalomelemzés korpuszát: a *Magyar Szó* c. vajdasági napilap valamint a háború időszakában megjelent röplapok alkotja. Mintavételnél az említett dokumentumok nyelvi és vizuális elemei is a vizsgálat tárgyát képezik. Kódoláskor az érvényesség és megbízhatóság céljából a nyelvi és képi elemeket statisztikailag is kimutatom.

A kutatómódszertanban a dokumentumelemzés olyan kutatási módszernek tekinthető, amellyel a múltban megjelent szöveg, rögzített kommunikáció által közvetített közlések tanulmányozhatók. Elsősorban a *mit közöl?* kérdésre keressük a választ. Azt, hogy *miért?* és *milyen?* hatással a kapott adatok elemzésekor tudjuk megválaszolni. A dokumentumelemzésnél a statisztikai források elemzését kizártam, mivel nem álltak rendelkezésemre, a történeti kutatásokat is el kellett vetnem, mert a történelmi/jogi keret ismertetése lehetővé tette a korpusz objektív megközelítését. A tartalomelemzés bizonyult a módszerek közül a választott korpusz szempontjából mérhető módszernek. Mintavételnél a címlapok címekre azért esett a választás, mert kiemelten jelennek meg, a szöveg lényegi mondanivalójának tükrözései; valamint az idő intervallum kijelölése, és a szövegek behatárolhatósága egy zárt korpuszt alkot, ami mérhetővé teszi a nyelvi jelenségeket. Ez által a kutatás megbízhatósága és érvényessége is biztosított.

A kvalitatív vizsgálat mellett az értekezés során alkalmazom a kvantitatív módszert is, amikor a korpusz összehasonlítása (háború alatti és háború utáni időszak) lehetséges.

5. Eredmények

Mint azt a Bevezetőben jeleztem, ahhoz, hogy a kutatással eredményt tudjak felmutatni, sokrétű megközelítésre, az adott időszak dokumentumainak minden nyelvi „nyomot” őrző bemutatására szükség volt (nem teljes körű, de a vizsgált periódusra vonatkozó). Ezeket a háttérinformációkat ismertetem: a **sajtópolitikai fordulatokat** (Tito-rendszer, a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia *Memorandumának* megjelenése, a balkáni háború hírzárlatos korszaka és a médianyelv revitalizációja) bemutató fejezetben. **A vizsgált jogforrások az adott időszakban:** a *Szerb Köztársaság Alkotmánya* (1990), a *Hivatalos nyelv- és íráshasználatról szóló törvény* (1991–2010), valamint a *Magyar Nemzeti Tanács hivatalos nyelvhasználati stratégiája* (2012–2017) voltak. A médiatörvények ismerete is nélkülözhetetlen jogforrás a disszertáció értelmezhetősége szempontjából: *A külföldi tömegkommunikációs eszközök behozataláról és szórásáról, valamint a külföldi informatív működésről szóló törvény Jugoszláviában* (A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság Hivatalos Közlönye, 1974. év, 39. szám, 1987. év 74. szám, és a Jugoszláv Szocialista Köztársaság Hivatalos Közlönye, 1994. év, 24. szám, 1996. év, 28. szám), valamint a *Tájékoztatási törvény* (A Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye, 1998 év, 36. szám, 2001. év 1. szám, 2001. év, 11. szám* - a törvény megszűnéséről szóló rendelettel). Bemutattam értekezésemben a vizsgált korszak **képi kommunikációját**; valamint a **röplapokat**, melyek a NATO-bombázások jellemzői voltak a szerbiai térségben.

Az értekezés fókuszában a *Magyar Szó* című napilap címlap címeinek nyelvészeti vizsgálata szerepelt. Az előfeltevések (részben) beigazolódtak:

- **Igazolható a propagandára jellemző hírzárlat.**

Az értekezés bemutatja a hazai és a nemzetközi sajtó működésének ellehetetlenedését, ismertetve a *Magyar Szó* c. napilapban megjelent konkrét utalásokat, ugyanakkor a szerbiai sajtó munkájára is kitér. Valamint magyar nyelvű fordításban Renaud de La Brosse jelentését is közli a háborús Szerbiában uralkodó médiamanipulációról.

- **A címek különféle tipológiákra (meglévőkre és ezek módosításaira) adnak lehetőséget.**

Mindössze a hiányos szerkezetű mondatok eloszlásában mutatkozott jelentős eltérés; a háborús időszak elmúltával megszorodott a hiányos mondatok száma a sajtócímekben.

- **A stilisztikai hatásszándék szolgálatában állnak a következő stíluseszközök:**

az expresszivitás, eufemizálás, degradáció és gyűjtő szimbólumok; gyakoribbá válnak a szinonim megkülönböztetések, metaforák és metonímiák; szintaktikailag több hiányos vagy befejezetlen mondatot olvashatunk.

A szimbólumok esetében a gyűjtő szimbólumok mutatnak élesebb eltérést: a háborús időszak a *diplomácia* fogalmköré mögé burkolózva fogalmazza meg a történések okát és egyben megoldási lehetőségét (9 esetből nyolcszor). Az ezt követő időszakban a *demokrácia* mellett megjelenik a *politika*, *béke*, *válság*, *hadsereg*, *civil*, *békefenntartó*, *hadiállapot* szimbólumköre is. Olyan jelentést sugallva, mintha a diplomáciai csata győzelemmel fejeződött volna, melynek újjáépítésében mindenkinek részt kell vállalni, és mindenkinek megvan a maga felelőssége.

A dolgozat csupán részlegesen érinti a metafora és metonímia pragmatikai funkcióját, elsősorban retorikai funkcióként értelmezve azt. Greetz, Tolcsvai Nagy Gábor és Szabó Márton elméleteit tartja relevánsnak értelmezhetőség során. Mint a felsorolt példák is mutatják: a politikai nyelv értelmezésében ezek a szóképek elvárásainkkal ellentétben nem releváns mutatók a címadásban.

A toponimák gyakori megjelenése a címekben közelebb hozza a történelmi eseményeket az olvasóhoz. Gyakoriak az ismétlések, megfigyelhetjük a fokozást, a számnevek gyakori megjelenését, az ellentéteket ill. a rövidítéseket is a háború időszakában.

- **A címek írásjelhasználatában nincs jelentős különbség a háború alatti és a háború utáni időszakban.**

A címek írásjelhasználatának egy lehetséges tipológiáját elemeztem a címlap címeit vizsgálva. A 134 cím vizsgálati tárgyát képezték: a tagmondatokat elválasztó írásjelek, vessző használata felsorolásnál, mondatvégi írásjel hiánya, a kettőspont használata, idézőjel használata, mondatzáró három pont; modalitás szempontjából pedig a kérdőjel és felkiáltójel használata. Szembeötlő a különbség a béke

időszakában történő gyakoribb idézőjel használatában, valamint modalitás szempontjából gyakoribb a kérdőjel használata.

- **A képi kommunikáció meggyőző erejét részben tudom igazolni.**

Ez az állítás nem nyert bizonyítást a *Magyar Szó* című napilap esetében. A sajtófotókon kívül hangsúlyossá válik a szalagcím, főcím, előfej, fotócím stb. betű és sortipografizálás (dőlt betűíró, kiemelések, eltérő írásjelhasználat), vagyis a „látható nyelv”. A sajtófotó a dolgozatban többször is visszatérő tematika a „látható nyelvvel” együttesen. Mint a nominális kimutatáson is láthatjuk: a *Magyar Szó* címlapján nem képpel befolyásol a bombázások idején, hanem elsődleges véleményformáló eszköze a nyelv. Az értekezésben elemzett rölapok viszont a tipográfiai kiemelések mellett a képi befolyás eszközével is élnek. A bemutatott rölapok nyelvhasználatában elsősorban a kérdő mondatokkal befolyásolják a köznépet, gondolkodásra, kétkedésre buzdítanak; a NATO-rölapokat pedig, a kiemelések, valamint a színkontrasztok jellemzik inkább tipográfiájukban.

A korszak nyelvi jellemzőit egy általam felépített logikai sorrend szerint elemeztem. Az értekezés egy a lehetséges kiindulópontok közül az újabb nyelvészeti kutatások felé. További vizsgálatokat szeretnék végezni a rölapok minél teljesebb elemzésével. Nem csupán a címlapok, hanem a *MSzó* című napilapban szereplő címek is tartalmazznak háborús témákat, amiket érdemes lenne akár az értekezésben megadott szempontok alapján tovább vizsgálni.

Nehézségeket okozott elemzésem során az adatbevitel, valamint az, hogy mi elemezhető érték az adatbázisból. Mivel az adott témával nem foglalkoztak a Vajdaságban, a szekunder irodalom hiánya nehezítette az elemzést. Viszont a kutatómunkának számomra ez által volt értelme és jelentősége.

Irodalomjegyzék

- Bañcerowski J. 2009. A cím mint a legkisebb metaszöveg. *Magyar Nyelvőr*. 2009. október–december. 133. évf. 4. sz. 468–472.
- Barthes, R. 2010. A kép retorikája. In: Blaskó Á., Margitházi B. (szerk.): *Vizuális kommunikáció*. Szöveggyűjtemény. Budapest: Typotex. 109–125.
- Bourdieu, P. 1985. The Social Space and the Genesis of Groups. *Theory and Society*. 14. évf. 6. sz. 723–744.
- De La Brosse, R. 2003. Political Propaganda and the Plan to Create a „State for all Serbs”. Consequences of Using the Media for Ultra–Nationalist Ends. (*Politička propaganda i projekt “Svi Srbi u jednoj državi”: posledice instrumentalizacije medija za ultranacionalističke svrhe.*) http://hague.bard.edu/reports/de_la_brosse_pt1.pdf (letöltve: 2016. 10. 10.)
- Bugarski, R. 2002a. *Lica jezika*. Beograd: Biblioteka XX. vek.
- Bugarski, R. 2002b. *Nova lica jezika*. Beograd: Biblioteka XX. vek.
- Chinkin, C. 1999. Kosovo: A "Good" or "Bad" War? *American Journal of International Law*. Vol. 93. Issue 4. 841–845.
- Chomsky, N. 2007. *Failed States*. London: Penguin Books Ltd.
- Dieckmann, W. 2000a [1969]. A politikai kommunikáció stílusa. In: Szabó M., Boda Zs., Kiss B. (szerk.): *Szövegváltozatok a politikára: Nyelv, szimbólum, retorika, diskurzus*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó – Universitas. 79–113.
- Dieckmann, W. 2000b. A politikai szavak tartalma. [Probleme des Wortinhalts. In Walther Dieckmann: *Sprache in der Politik IV*. fejezet, 58–80. Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg, 1969] In: Szabó M., Kiss B., Boda Zs. (szerk.): *Szövegváltozatok a politikára: Nyelv, szimbólum, retorika, diskurzus*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó – Universitas. 28–52.
- Edelman, M. 2004. *A politika szimbolikus valósága*. Budapest: L'Harmattan.
- Goati, V. 2001. Priroda poretka i oktobarski prevrat u Srbiji. In: Subotić–Spasić (szerk.): *Revolucija i poredak*. IFDT. Biblioteka Disput. 43–55.
- Gulyás L. 2007. Történeti áttekintés. In: Nagy I. (szerk.): *Vajdaság*. Pécs–Budapest: MTA Regionális Kutatások Központja – Dialóg Campus Kiadó. 76–148.
- Halmai G. 2002. *Kommunikációs jogok*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó.
- Hymes, D. 1973. A nyelv a társadalomban. In: Szépe Gy. (szerk.): *A nyelvtudomány ma*. Budapest: Gondolat. 485–505.
- Keszler B. 1985. *A magyar írásjelhasználat és grammatikai alapjai*. Kandidátusi értekezés, kézirat. Budapest: MTA Kézirattára.
- Keszler B. 2004. *Írásjeltan*. Az írásjelhasználat szabályai, problémái és története. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Keszler B. 2006. *Írásjel-használati gyakorlókönyv*. Az írásjelhasználat szabályai, problémái és története. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Kiss J. 1995. *Társadalom és nyelvhasználat. Szociolingvisztikai alapfogalmak*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Klemperer, V. 1984. *A Harmadik Birodalom nyelve*. Budapest: Tömegkommunikációs Kutatóközpont.
- Koselleck, R. 1998. Ellenségfogalmak. [Feindbegriffe. In Deutsche Akademie für Sprache und Dichtung. Jahrbuch 83–90. Wallstein Verlag, Göttingen 1994] In: Szabó M. (szerk.): *Az ellenség neve*. Budapest: József Műhely Kiadó. 12–23.
- Koselleck, R. 2003. Az aszimmetrikus ellenfogalmak történeti-politikai szemantikája. [Zur historisch-politischen Semantik asymmetrischer Gegenbegriffe. In Reinhart Koselleck: *Vergangene Zukunft: Zur Semantik geschichtlicher Zeiten*. 65–104. Suhrkamp Verlag,

- Frankfurt am Main 1979.] In: Koselleck, R.: *Elmúlt jövő. A történeti idők szemantikája*. Budapest: Atlantisz Kiadó. 241–298.
- Laczkó K., Mártonfi A. 2004. Az írásjelek. In: Laczkó K., Mártonfi A. (szerk.): *Helyesírás*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Lasswell, H. D. 1949. *Language and Politics*. Cambridge: M.I.T. Press.
- Nádai J. 2013. Kultúrák dialógusa a nemzetközi gazdasági sajtó szalagcímeiben. In: Gecső Tamás, Sárdi Csilla (szerk.): *Nyelvhasználat a médiában*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 129–133.
- Parsons, T. 1997. „A Revised Analytical Approach to the Theory of Social Stratification.” In: Angelusz R. (szerk.): *A társadalmi rétegződés komponensei*. Válogatott tanulmányok. Budapest: Új Mandátum. 80–135.
- Pléh, Cs., Terestyéni, T. 1980. *Az újságcímek hatásának nyelvi és tartalmi tényezői*. Budapest: Tömegkommunikációs Központ.
- Popović, S. 2010. *One gorke suze posle*. Beograd: Peščanik.
- Sapir, E. 1971. *Az ember és a nyelv*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Simon Sz. 1998. Újságcímek a mérlegen. In: Lanstyák I., Simon Sz. (szerk.): *Tanulmányok a magyar–szlovák kétnyelvűségről*. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó. 69–103.
- Síklaki I. (szerk.) 2008. *Szóbeli befolyásolás I*. Nyelv, gondolkodás, kultúra. Budapest: Typotex.
- Szabó M. 1998. *Politikai tudásemlekek*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Szabó M. 2004. *A diszkurzív politikatudomány alapjai*. Budapest: L'Harmattan Kiadó.
- Szikszainé Nagy I. 2006. *Leíró magyar szövegtan*. Budapest: Osiris.
- Tolcsvai Nagy G. 2006. Stiliztika. In: Kiefer F. (szerk.): *Magyar nyelv*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 628–653.
- Tóth Sz. 2011. *Nyelv, kép, hatalom*. Szeged: Szegedi Egyetemi Kiadó – Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó.

Jogi dokumentumok

- A külföldi tömegkommunikációs eszközök behozataláról és szórásáról, valamint a külföldi informatív működésről szóló törvény Jugoszláviában* (A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság Hivatalos Közlönye, 1974. év 39. szám, 1987. év 74. szám, és a Jugoszláv Szocialista Köztársaság Hivatalos Közlönye, 1994. év 24. szám, 1996. év 28. szám) [szerb nyelvű eredeti: *Zakon o unošenju i rasturanju inostranih sredstava masovnog komuniciranja i o inostranoj informativnoj delatnosti u Jugoslaviji, Službeni list SFRJ*”, broj 39/74 i 74/87 i "Službeni list SRJ", br. 24/94 i 28/96].
- A Magyar Nemzeti Tanács hivatalos nyelvhasználati stratégiája*. 2012–2017. www.mnt.org.rs/container/container_attachments/download/789 (letöltve: 2014. 08. 11.)
- A Szerb Köztársaság Alkotmánya* (A Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye, 1990. év 1. szám; 2006. év 98. szám) [szerb nyelvű eredeti: *Устав Републике Србије*, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 1/90; бр. 98/2006].
- A vajdasági magyar helységnevek meghatározásáról szóló határozat*. [Vajdaság Autonóm Tartomány Hivatalos Lapja. LIX. évf. 12. szám. 248–253. Újvidék. 2003. augusztus 27.]
- European Convention on Transfrontier Television*. Strasbourg, 5. V. 1989. Text amended according to the provisions of the Protocol (ETS No. 171) which entered into force, on 1 March 2002.
- Hivatalos nyelv- és íráshasználatról szóló törvény* (A Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye, 1991. év 45. szám, módosítva: 1993. év 53. szám, 1993. év 67. szám, 1994. év 48. szám, 2005. év 101. szám és 2010. év 30. szám) [szerb nyelvű eredeti: *Закон о службеној употреби језика и писма*, „Службени гласник Републике Србије“ бр. 45/91, 53/93, 67/93, 48/94, 101/2005 – други закон и 30/2010].

Tájékoztatási törvény (A Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye, 1998. év 36. szám, 2001. év 1. szám, 2001. év 11. szám* – a törvény megszűnéséről szóló rendelettel) [szerb nyelvű eredeti: Закон о јавном информисању „Службени гласник Републике Србије“ бр. 36/98, 1/2001, 11/2001 – закон о престанку важења]

Tájékoztatási törvény (A Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye, 2003. év 43. szám, 2005. év 61. szám, 2009. év 71. szám) [szerb nyelvű eredeti: Закон о јавном информисању „Службени гласник Републике Србије“ бр. 43/2003, 61/2005, 71/2009]

Az értekezés témakörében megjelent saját publikációk, előadások

Tanulmányok

Takács I. 2012. Sötétbe borult az ország. Suttogópropaganda Szerbiában a NATO-bombázások idején. A Szerb Köztársaság Oktatási, Tudományügyi és Technológiai Fejlődés Minisztériumának III47013 számú projektuma. In: Bene A. (szerk.): *A magyar nyelv a többnyelvű Vajdaságban. II. kötet. Állandó és változó a nyelvben.* Szabadka: Újvidéki Egyetem Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar. 141–151.

Takács I. 2014. „A beszéd arra való, hogy elrejtjük vele gondolatainkat”. Suttogópropaganda Szerbiában a NATO-bombázások idején. In: Gecső T., Sárdi Cs. (szerk.): *Nyelvhasználat a médiában.* Budapest: Tinta Könyvkiadó. 188–194.

Takács I. 2014a. A médianyelv hatalma – a hatalom nyelve. In: *Régió és kultúra. Tanulmányok.* Tartományi Tudományügyi és Technológiai Fejlesztési Titkárság Régió és kultúra c. projektuma. Szabadka: Újvidéki Egyetem Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar.

Takács I. 2014b. (Röp)manipuláció. In: *Tudástérkép. Konferenciakötet.* Vajdasági Magyar Tudóstalálkozó. Berényi J. szerk. Újvidék: Magyar Akadémiai Tanács. 229–233.

Takács I. 2015. Az interpunkció jelentésmódosító szerepe, funkciója. In.: *A jelentésvizsgálat (új) horizontjai* c. nemzetközi tudományos konferenciakötet. Újvidék: Újvidéki Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke.

Takács I. 2015. Vizuális eszközök a szerbiai sajtóban a propagandagépezet szolgálatában. In.: Gecső T., Sárdi Cs. (szerk.): *Nyelv és kép.* (Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 176. kötet) Budapest: Tinta Könyvkiadó. 292–296.

Takács Izabella 2020. *Hatalom, nyelv és politikai kommunikáció.* Hungarológiai Közlemények. Újvidék: Újvidéki Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke. – megjelenés alatt.

Konferencia-előadások

Takács I. 2012. *Sötétbe borult az ország.* Suttogópropaganda Szerbiában a NATO-bombázások idején. A Magyar nyelv a többnyelvű Vajdaságban II. Állandó és változó a nyelvben c. tudományos konferencia. Újvidéki Egyetem. Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka. (2012.11.10.)

Takács I. 2012. „A beszéd arra való, hogy elrejtjük vele gondolatainkat” Suttogópropaganda Szerbiában a NATO-bombázások idején. A Kodolányi János Főiskola és az ELTE BTK Alkalmazott Nyelvészeti Tanszéke: *Nyelvhasználat a médiában* c. tudományos konferenciája. Budapest. (2012.10.29–30.)

Takács I. 2013. *A nyelvi (in)tolerancia.* A Magyar Tudomány Napja a Vajdaságban – A magyar nyelvű oktatás és kutatás. Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, Újvidék. (2013. 11.25.)

- Takács I. 2013. *Vizuális eszközök a szerbiai sajtóban a propagandagépezet szolgálatában.* Nyelv és kép c. nemzetközi tudományos konferencia. Kodolányi János Főiskola – ELTE. Budapest. (2013. nov. 4–5.)
- Takács I. 2014. *Demagógiai stratégiák – a nép(meg)vezetés nyelvi eszközei az 1999-es miloševići időszakban.* Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat Nemzetközi Konferenciája. Lendva, Szlovénia. (2014.11.7–8.)
- Takács I. 2014. *Röp-manipuláció.* Tudástérkép. Vajdasági Magyar Tudóstalálkozó. Szervezők: Vajdasági Magyar Akadémiai Tanács, Újvidék – MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság, Budapest; Szabadka, MTTK. (2014.04.12.)
- Takács I. 2015. *Az interpunkció jelentésmódosító szerepe, funkciója.* A jelentésvizsgálat (új) horizontjai c. nemzetközi tudományos konferencia. Újvidéki Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke. Újvidék (2015.10.28.)
- Takács I. 2015. *A cikkcímek hatásmechanizmusa.* Tudóstalálkozó 2015. Tudás és régió. Vajdasági Magyar Akadémiai Tanács. Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka. (2015.04.25.)
- Takács I. 2019. *Hatalom, nyelv és politikai kommunikáció.* 27. Egyetemi Nyelvészeti Napok. Nemzetközi tudományos konferencia. Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar. Újvidék. (2019.11.12.)